

Dhaqanka Shaqada

Ujeedooyinka cutubka: kadib marka aad cutubkan dhamaysataan ardayayee waxaad awoodi doontaan in add:

- Fahamtaan muhiimada shaqada
- Ogaataan faa'iidada ka dhalato in shaqada dhaqan laga dhig to wakhtigane looga faa iidaysto waxqabad.
- Kala dhig dhigtaan u jeedooyinka dhaqalaha iyo horumarka ee lagu qeexay dasturka JDFI.

7.1 Macnaha dhaqanka shaqada

7.1.1 Hawl karnimo

- Waa maxay hawl karnimo?
- Faa'iido caynkee ah ayaa ka dhalata shaqo adayga?

Dhaqanka shaqada waa rabitaanka iyo ka go'onaanshaha shacab ee ku aadan in ay ku noolaadaan waxay shaqaystaan; islamarkaana natiijo wanaagsan ka dhalato shaqada xirfada iyo shaqalaaha. Shaqada maadaama ay tahay damaanad qaad dhinaca nool asha ee biniaadamka haddii si haboon loo shaqaysto midhaha ka dhasha shaqada waxay anfici qofka iyo qoyskaba.

Haddii shaqada lagu bilaabo waxyaabo yaryar

oo degaanaka lagahelo si adagne loo shaqeeo, waxay isii gudbi kartaa shaqo balaadhan oo ku gaadhsiisa nool heer sare ah. Marka aynu leenahay si adag oy hawl karnimo ku dheehantahay haloo shaqashysto ma ehe oo kali ah in shaqada aad ku hawlan tahay laga soo hoyo natiijo; ee waxay ka koobantahay dhowrida saa cadahashaqada, xirfad ay kudheehantahay anshax iyo kor uqaadida natiijada shaqada.

Layliska 1^{aad}

Ka jawaaba su'aalahan soo socda

1. Sheega qaybaha shaqada ee ka jirato deegaan kiina lagane shaqayn karo?
2. In si adag oo hawl karnimo ah loo shaqeeyo muhiimada ay u leedahay dalka koox koox u ga dooda.

Jaantuska 7.1 Shaqo Walbaayi Ahmiyad Ayeey leedahay

- Maxaad ka daalacan kartaan sawiradan?
- Dadka deegaankiina shaqooyin caynkee ah ayeey ku hawlanyihiin?

Dhaqanka Shaqada

- Maxaa loo gajeeda marka la leeyahay shaqo yaraysi maleh?

Wiilkii Hawl Karka Ahaa

Nimcaan Axmed in kasta oos ku nolyahay Magaalada Jijiga haddana wuxuu ku koray deegaanka Bambaas. Yaraantiisii wuxuu maqli jiriyay dadka oo ku sheekaysanayo in Jijiga shaqo badan taalo. Wuxuuna soo raacay Adeerkiis oo u iibiyaya qalab uu ku shaqaysto. Wuxuu markaa bilaabay in uu ku shaqaysto qalabkii shaqada ees Adeerkii u iibiyay, kuna noqday mid si wanaagsan oo dhakhse ah u caseeyo kabaha. Wiilkan, nimcaan ah oo looyaqaan Wiilkii hawl kar ka ahaa in tuu kaco aroor hore dabadeedna caseeyo dhowr kabood ayuu aadaa dugsiga. Wuxuu macalimiinta iyo dugsigaba ahaa mid laga jecelyahay maadaama uu waxbarashada ku fiicnaa.

Wiilkan shaqada jecel wuxuu bilaabay in uu ku fikiro sidii uu lacag meel u dhigin lahaa una furin lahaa shaqo kale. Ugu dambayntii meherad kabaha lagu iibiyo oo adeeg fiican macaamiisha siisa ayuu ka furay goobahii uu kunoolaa. Mudo yar gudaheed waxaa kor u kacday tirada dadka iman jiray tukaankii Nimcaan.

Layliska 2^{aad}

Idinka oo ku salaynayo sheekada kor ku xusan ka jawaaba su'aalaha

1. Maxay dadku Nimcaan ugu yeedi Jireen?
2. Inta aad deegaankii nadad ka bilaabay shaqada meel hoose una gudbay heer sare iyo noolal wanaagsan weydiisaan waalidiintiina kadibna soo qortaan warbixin ku saabsan dadkaas sida ay u gaadheen heerkas u soo Jeediya fasalka.
3. Maxaad u malaynaysaan hawl karnimada Nimcaan in ay ku dhalisay.

7.1.2 In dhamaan Noocyada Shaqada la qabto

Marka aynu leenahay "Shaqo yaraysi maleh" waxaynu u jeednaa in dhamaan noocyada shaqada si isku mid ah loo arko layskane weeynaysiin ama la quursan qaybo ka mid ah shaqada. Haddii nooc walba oo ka mid ah shaqada aanan la odhan waa mid yar ama weyno si adagne loo qabto waxaa laga gaadhi horumar dhinaca noolasha ah.

Layliska 3^{aad}

1. Qora faa'iida ay leedahay in aan shaqada laga faanin?
2. Maxa lagu cadayn karaa sharafta iyo xushmada shaqada keento?

7.1.3 Wakhtiga oo looga faa'iidaysto shaqada

- Sida aad u isticmaashaan wakhtigiina u sheega saaxiibadiin.
- Waa maxay wakhtiga oo si hboon looga faa'iidaysto shaqo?

Beer Qodatadii Xaawo Ahayd

Marwo Xaawo deegaanka ay ku nooshahay ee Qalaafu waxay can ugu ahayd ka faa'iidaydiga wakhtiga. Maaan ay ogolayn in ay daqiiqad bilaa camal ku dhaafto. Aroor hore in ta ay kacdo ayeey aadi jirtay beerta si ay u qodo. Beerta yar ee Xaawo waxaa ka soo go ay dalag ka baddan kan dadka kale ee deegaanka.

Jaantuska 7.2 Dadaal Shaqo

Dhaqanka Shaqada

Waxay Xaawo marka ay ka soo laabto subaxii beerta wakhtiga ee kala guriga shaqo ka qabato haddane iib gaynjiratay caanaha ay ka maasho halka sac ee ay lahayd. Xaawo waxay dalagii uga soo go ay beerta in tay si haboon uruurisay ka iibsatay Mator biyeed. Waxay samaystay iskaashato ka kooban dadka ay beeraha wada qodan jireen si ay uga faa'iidaystaan biyaha baddan ee Matorka Xaawo iyadana ugu celiyaan kharash marka beerta soo go'do.

Layliska 4^{aad}

Idinka oo ku salaynayo sheekada ka jawaaba su'aalaha soo socdo.

1. Maxaad ka baranaysaan sida haboon ee ay marwo Xaawo wakhtiga u isticmaashay?
2. Sheega labo wax oo ka mid ah kuwa aad is leedahay waa taariikho dhiiragalin shaqo leh?
3. Waa maxay faa'iidadada ku jirta si haboon u adeegsiga wakhtiga?

7.1.4 Wakhtigaada oo si haboon loo isticmaalo iyo shaqooyinka oon la quursan faa'iidadada ay u leedahay naftaada iyo dalka

- "Wakhtiga oo si haboon loo isticmaalo" waa maxay?
- Odhaahada "wakhtiga waa qaali" odhanayso maxay natusinaysa?

Muwaadiniinta ayaga oon ka faanayni (iska weynaysiinayn) nooc kasta oo shaqada ka mid ah ee gaadhay heer wanaagsan aad bay u tira badanyahiin. Ma aha in shaqada laga faano. Waxay dhamaanba shaqooyinka si haboon u

midha dhalin karaan marka wakhtigaada aad qorshaystid una hogaansatid nidaamyada shaqada leedayay. Muwaadinka fahma sida wakhtiga looga faa'iidaysto si adagna u shaqeeyaa waxuu badali noolashiisa, mida qoyska, bulshada iyo dalkaba.

Wakhtiga oo si haboon looga faa'iidaysto isla markaane si adag loo shaqeeyo waxay leedahay faa'iidooyin badan. Waxay gacan ka qaystaa sidii looga dheeran lahaa saboolnimada, dulsaarnimada, faqriqa, waxayna dadajisaa horumarka dadka iyo dalkaba. Shaqadu guud ahaan waxay qofka u keentaa sumcad wanaagsan.

Layliska 5^{aad}

Kaj awaaba su'aalaha soo socdo

1. Qora faa'iidad ay leedahay s haboon u isticmaalka wakhtiga?
2. Maxaad u malaynaysaan sababta ay tahay in aanan shaqada ka faanin am quursan nooc ka mida shaqada?

7.2 In wax la cuno ayada oon la shaqaysan

7.2.1 Waxyeelada ay qoyska u gaysan karto ayada oon la shaqaysan in wax la cuno.

Jaantuska 7.3 Tuugsigu waa dhibaato bulsho oon haboonayn

Dhaqanka Shaqada

- Waa maxay sabta tuugsigu in ta uu sii dhafo shaqsiga u noqdo dhibaato bulsho?
- Maxaad isleedahiin waa in la fuliyaa si aanay dadku ugu banbixin tuugsi?

“Walee Aniyo Tuugsi kala Tagnay”

Ceeblo waa haweenay gidaarada iyo dariiqyada Magaalada Jijiga ka tuugsato iyada oo sidata limaheeda 8 sano Jirka ah. Maalin walba, Gawaadhida dariiqa istaaga ayay daaqada gacanta u fidiisa, dadka wadada socdo ayeey baridaa, meheradaha ayeey ka tuugsataa. Waxay hor istaagtaa Hudheelada ooy bac inta qaadato loogu ridaa hambada ama cuntada soo hadha. Ma aanay aamin sanayn noolal kale oon ka ahayn tuugsi.

Ceeblo oo aad ugu mashquulsan sida xun ee ay ku nooshahay ayaa waxaay mar ku baraarugtay bal sida ay ugu bixi karto noolashan cadhiidhiga ah. Waxa ugu daraa ee ceeblo ka fikirtay ayaa ahaa sida dhakhsaha ah ee ilmaheeda dhaqanka uga dhiganayo tuugsiga. Maalin ayay ku fikirtay in ay ku laabato miiga iyo reeraheedii ay ugu dambaysan mudo dheer. Markii ay tagtay reerkii ayey layaablay sida tuuladoodii u hormartay. Waxay aragtay dumar baddan oo samaystay iskaashatooyin inta ay daymo yaryar ka helaan ururada kale. Ugu dambayntii waxayka mid noqotay haweenka iskaastada ahaa.

Layliska 6^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba idinka oo ku salaynayo sheekada.

1. Waa maxay waxa loo yidhaahdo tuugsigu waa dhaqan xun?
2. Maxaad idinku ku talin lahaydeen si loo tirtiro dhaqanka tuugsiga? Uga dooda koox koox.
3. Sida she kada ku cad maxaad filaysaan bal hadda in ay noolasha ceeblo ku sugantahay?

Haddii qoys xubnaha kawada tirsan ay qaar ka mid ah shaqeeyaan ku kalane ka qaybqaadan waayaan shaqada waxaa laga yaaba in ay ku daalaan kuwaas. Ha noqoto dadka waa weyn, Wiilasha, Gabdhaha ama caruurtaba waxaa loo baahanyahay in ay gacan ka gaystaan dadaalka shaqada ee qoyskooda. Haddii ay jiraan qaar ka mida ah qoysaska iyo bulshada oo iyaga oon shaqaynin ku nool xooga ku wa kale waa in loo sheego in ay sidaasi ceeb tahay laguna waaniyo in ay shaqaystaan.

Layliska 7^{aad}

Ka jawaaba su'aalan soo socda.

1. Sideey caruurta uga qayb qaadan karaan hawlaha guriga?
2. Qora labo fikrad ood leedahiiin xal ayay u noqonkartaa sidii loo tirtiri lahaa caadada ah in waxaan la shaqaynin layska cuno.
3. Sidee buu qoysku ku xoojinkaraa dhaqanka in shaqada layskugu kaalmeeyo laysuna gar gaaro?

7.3 Anshaxa Xirfada iyo Shaqada

7.3.1 Macnaha Anshaxa Xirfada iyo Shaqada

- Marka layidhaahdo qof shaqaalaa ah wuxuu leeyahay karti xirfadeed maxaa loo jeedaa?
- Anshaxa ardaynimo ee idinka laydinka sugayo maxay yahiin?

Xifradu waa shaqa si gaar ah u lasocoto aqoon khaas ahaaneed iyo karti. Tusaale ahaan, macalin, shaqaale beeraha, saxafi, dhakhtar iwm kartida xirfadooda waa aqoonta iyo xirfada gaarka ah ee ay barten si ay u fuulayaan shaqo gaar ah. Marka la yidhaahdo anshaxa xirfadane waa qofka shaqaalaha ah markuu shaqada galo sharciyada iyo nidaamka shaqada in uu u hogaan samo.

Sidan marka ay tahay kartida xirfada iyo anshaxu

Dhaqanka Shaqada

waa dabeecadaha ficilahaan uu qofka u leeyahay in uu shaqo si karti leh uga soo bixi karo. Hase yeeshee haddii uu qof leeyahay aqoonta iyo xirfada shaqada uu san lahayn anshaxa xirfad as adeega uu bixinayo wuxuu noqon mid aad u lilito. Haddii buukaanka xanuunsan u yimaadaan dhakhtarka in uu daweeyo, siiyane talo caafimaad xirfadas waa takhasuskiisa, laakiinse ka hor inta dadka cudur ka qaadin haddii dhakhtarku talo siiyo si da ay cudurada ku dhashaan taasi waxaa tusaale u trahay anshaxa xirfada.

Layliska 8^{aad}

Ka jawaaba su'aalahan soo socda

1. Maxay ka dhigantahay marka la leeyahay xirfada iyo anshaxa xirfada weey kala duwan yahiin?
2. Waa maxay sababta loo leeyahay xirfad walbaa kaalin muhiim ah ayey ku leedahay hor umarka dalka?

7.3.2 Anshaxa Xirfada oo yaraada dhibaatooyinka ka soo gaadhi karo muwaadiniinta.

- Haddi qof xirfad leh ay yaraato anshaxa xirfadiisaas ayay waxyeelo u gaysani?
- Maxaa loo leeyahay kartida xirfada kaligeed faa'iido yar ayey leedahay?

Haddii xirfad walba lagu salayn waayo naftaada, tan bulshadu iyo dalkaba saamaynta ka dhalankarta kuma ekaanayso oo kali ah shaqsigu xirfad laha ah. Qofka shaqaalaha ah haddii uu ixtiraami waayo anshaxa xirfada natiijo ma iman karto, mana badali karo noolahsiisa iyo tan qoyskaba. Marka xirfada wax natijo ah aad ka heli waydo damaca kor u qaadida xirfadaada wey

yaraani. Marka haddaba sidaas noqatane qancinta rabitaanka dadka hoos ayey u dhici.

Layliska 9^{aad}

Ka jawaaba su'aalahan soo socda.

1. Sideey marka anshaxa xirfada yaraado u waxyeelaynkartaa horumarka dalka?
2. Maxaytahay in laqabto si loo xushmeeyo xirfada iyo anshaxa xirfada?
3. Intaad faahaahisaan sida anshaxa xirfada oo hooseey u waxyeelan karo dadka loo adeegayo dabadeed qora.

7.4 Xidhiidhka Ka Dhaxeeyo Shaqda iyo Horumarka

7.4.1 Ujeedooyinka hor umarineed ee Jamhuuriyada Dumuqraadiga Fdaraalka Itoobiya.

- Maxaa ka mid ah ujeedooyinka horumarined ee dhaqaalalaa?
- Maxay tahay in la sameeyo si ujeedooyinkaas u noqdaan taaba gal?

Dawlada JDFI si dalka looga hirgaliyo horumar degdag ah waxay dhaqan galisay siyaasado iyo istiraatejiyo horumarined oo xooga saara beeraha iyo horumarinta ree miiga. Ujeedooyinka dhaqaalaha iyo horumarka ee uu dalku ku socdo waa kuwa ay dhamaan shacabku u simaynyahiin, kawada faa'iidayanayaan loogane bixi karo saboolnimada kana qaybgalayaan dhamaan muwaadiniinta. Sidaas daraadeed, ujeedooyinka dhaqaalaha dalka waxay si cad ugu qeexanyihiin dastuurka JDFI qodobkiisa

Dhaqanka Shaqada

89aad. Qaar ka mid ah ujeedooyinka dhaqaalaha ee dalka ee ku cad dastuur ka waxaa laga soo qaadan karaa kuwan:

89 (1) waxaa dawlada saaran waajibaad ah in ay dajiso wado dhamaanba dadka ree Itoobiya ay ugu wada faa'iidaysan karaa khayraadka iyo aqoontaba. 89 (2) waxaa dawlada saaran masuuliyad ah in dhamaanba dadka Itoobiya u dajiso una fududayso sidii ay kor ugu qaadi lahayeen islamarkaane khayraadka si cadaalad ah loogu qaybin lahaa.

89 (5) Dawlada waxaa saaran masuuliyada intay dhulka iyo khayraadkaba gacanta dawlada ku hayso iyada oo magaca shacabka ku maamuleeyso kadibna aadeegsato si ay u noqonlahaayeen kuwa u adeega danaha iyo horumar ka dadka.

89 (7) Dawlada waxaa saaran masuuliyada sidii ay u abuurin lahayd xaalad ay dumarka si lamida sida raga si siman uga wada qaybqaadan lahaayeen ugana faa'iidaysan lahayeen arimaha dhaqaalaha iyo bulshadu.

Ka dooda su'aalahan soo socda

1. Waamaxay nidaamka dhaqaalaha suuqa xurta ah? Inta aad qof aqoonyahan ah weey diisaan fasalka dhexdiisa uga dooda.
2. Waa maxay kaalintiina ku aadan si Kor looga gaado hor umarka dalka?
3. Waa maxay faa'iidooyinka ku jira in ujeedooyinka dhaqaalaha loob dhaqan galiyo ficilahaan?

Dhaqanka Shaqada

Gebogabada Cutukba

Shacabka yeesha dhaqanka shaqada iyo hawl-karnimaa waxay si deg-dag ah ku gaadhi karaan horumar. Shaqadu waxay laf-dhabar u tahay rajada iyo noolasha qofka, qoyska iyo bulshada. Wadamada dunida maanta lagu tiriyu kuwa horumaray waxay dadaal ka sameeyeen wakhtigooda ay uga faa'iidaysteen si haboon.

Maadama shaqada ay tahay inta badan arin wadajir iyo ka qay-baglka dhamaan bulshadu u baahan waxaa lagama maarmaan ah in aan kawada qayb-qaadano dadaalada shaqada. Haddii qof uu shaqeeyo qof kalane ku noolaado waxa qof-kaas soo shaqeeyo waxay waxyeelo ugaysan kartaa noolasha qoyska iyo dalkaba. Qof walba oo xirfadla ah kuna shaqeeyo xirfadiisa waxaa muhiim ah in uu lahaado dhaqamda anshaxa xirfada iyo shaqada si wanaagsane ugu adeego bulshada xirfadiisaas.

Ujeedooyinka horumarineed ee dastuurka JDFI waa kuwo siinaya dhamaanba muwadiniinta in ay sisiman uga wada faa'iidaystaan khayraadka iyo fursadaha dhaqaalaha.

Sidaas daraadeed, dhamaanba muwadiniinta aqoonta leh waxaa loo baahanyahay in ay isticmaalaan xuquuqda dastuuriga ah sidii ay xirfada ay leeyahiin ugu adeegi lahaayeen dadkooda iyo dalkoodaba si ay qayb-uga-noqdaan horumarka.

Erayada Ugu Muhiimsan Ee Cutubka

Hawlkar:	Qof ad-adag, dadaal badan, shaqo baddan
Shaqo:	Dhaq dhaqaaq waxqabad oo lagu hawlanyahay isla markaane natiijo dhala.
JDFI:	Jimhuuriyada Dimuqraadiga Fadaraalka Itoobiya
Horumar:	Isbadal dhaqaale, oo heerka noolashada oo kor u gacda, waxbarashada oo

Dhaqanka Shaqada

Su'aalaha Gebogabada Cutubka

Su'aalahan soo socda intaad kuq ora bugaagtiina ka dibne ka shaqeeya.

I. Jimlahadan soosocda ugu jawaaba "Run" ama "Been"

1. Wadan wuxuu horumaraa marka dadkiisa shaqada caadaystaan.
2. Cida looga baahanayahay in ay si adag u shaqeeyaan waa beeralayda dhulka miiga ah kunool oo kali ah.
3. Qof xirfadla ah waa in uu marka laga reebo xirfdadiisas uu haddane dhowro anshaxa xirfada.
4. Haddii qof shaqaale ah xirfadii uu bartay shaqo ku waayo looma baahno in uu xirfadiisa si ka baxsan uqabto shaqooyin kale oo yaryar.
5. Iyada oon la shaqaysan in wax la cuno waxay ka mid tahay astaamaha dulsaarnimada

II. Kuwa xarafka "B" hoosyaal uga soo dooro xarafka "T"

B

1. Ujeedooyinka dhaqaalaha
2. Astaamaha anshaxa xirfada
3. Lahaanshaha dhaqanka shaqada
4. La dagaalanka dulsaarniniada

T

- B. wakhtigaada oo si haboon loo adeegsa
T. waxay sal u tahay horumarka shacabka
J. qofka shaqaalaha ah noolaashiisa, amaankiisa iyo heerka noolashiisa oo loo dhamaystiro
X. Rabitaan la'aanta in aad ku. Noolaato
Kh. wax dadka kale ku daaleen in aad ku noolaato

III. Su'aalaha soo socdo ka doorta jawaabta saxda ah

1. Waajibaadka laga sugayo xirfadle waa?
B. Kartida xirfada
J. Anshaxa xirfada
T. Wakhtiga oo si haboon loo isticmaalo
X. Dhamaanba
2. Dal wuxuu ku hormari karaa?
B. Dhaqan shaqo
J. Marka shaqooyin kooban isku si loo eego.
T. In wax lacuno ayada oo la shaqaysan X. Dhamaanba

Dhaqanka Shaqada

3. Midee ayaa khalad ku ah shaqada?
 - B. Dulsaarnimada oo lala dagaalamo
 - J. Wakhtiga oo si haboon loo isticmaalo
 - T. Xrfadaada ood dadka ugu adeegtid
 - X. In wax lacuno iyada oon la shaqay san
4. Midee ah dhibaato bulsho ama shacab?
 - B. Dhaqanka shaqada
 - J. Sinaanta
 - T. Tuugsiga
 - X. Dhamaan
5. Kuwan soo socda mideen ahayn shaqada beeraha?
 - B. Dhaqashada Xoolaha
 - J. Beer yar oo casri ah
 - T. Horumarinta Kaymaha
 - X. Qadida macdanta

IV. Buuxi goobahan banaan erayada ama weedhaha ku haboon.

1. Waxaa horumarka dalkeena ficil ahaan loo gaadhi karaa marka shacabku dhaqanka _____ la yimaadaan.
2. Dhibaatooyinka bulsho ee dalkeena waxaa kamid ah _____ iyo_____.
3. Qof xirfadla ah marka laga yimaado kartida xirfadeed waxaa looga baahanyaha in uu layimaado _____ xirfada.

V. Su'aalahan soosoco ka bixiya jawab gaaban

1. Waa maxay marka la leeyahay shaqo weeyni iyo yari ma kala laha?
2. Maxaa lagu cadayn karaa dulsaarnimo?